

ҒАРБ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ҲАҚИДАГИ ТАЪЛИМОТЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Эсанов Аҳрор Адҳам ўғли

*Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани бўйича ИИО ФМБ
5-сон ички ишлар бўлими профилактика инспектори лейтенант*

Аннотация Ушбу мақолада ғарбда вужудга келган ҳуқуқий таълимотлар, уларнинг ташкил топиши, шаклланиши, ҳуқуқий таълимотларнинг тарихий ва назарий жихатларини ўрганишнинг моҳияти, ҳуқуқий таълимотларнинг турлари, ижтимоий ривожланиши ва унинг тараққиёти, улар асосида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишнинг аҳамияти, “оммавий маданият” ва профилактика инспекторини оммавий маданиятнинг профилактикаси бўйича фаолиятини ташкил этишдаги ташкилий-ҳуқуқий асослари, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш бўйича хорижий давлатлар тажрибаларини ўрганиш ва ўзаро ҳамкорликни ривожлантиришнинг аҳамияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Ҳуқуқ, жиноят, ҳуқуқбузарлик, профилактика, антик давир, оммавий маданият, ижтимоий ривожланиш, Ўзбек халқи, мутафаккир, уруғ, қабила, элат, инсон ҳуқуқлари, ахлоқий фазилат.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДОКТРИН ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПНОСТИ НА ЗАПАДЕ

Аннотация В статье рассматриваются правовые учения, возникшие на Западе, их организация, становление, сущность изучения историко-теоретических аспектов правовых учений, виды правовых учений, их социальное развитие и прогресс, значение организованной преступности. профилактика на их основе, «массовая культура» и общественный инспектор по профилактике. Рассмотрено значение организационно-правовых основ организации деятельности по профилактике культурных нарушений, изучения опыта зарубежных стран по предупреждению правонарушений и развитию взаимной профилактики. особое внимание уделяется сотрудничеству.

Ключевые слова: Закон, преступление, правонарушение, профилактика, древность, массовая культура, социальное развитие, узбекский народ, мыслитель, род, племя, нация, права человека, моральная добродетель.

THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF DOCTRINES OF CRIME PREVENTION IN THE WEST

Annotation In this article, the legal doctrines that arose in the West, their organization, formation, the essence of studying the historical and theoretical aspects of legal doctrines, the types of legal doctrines, their social development and their progress, the importance of organizing crime prevention based on them, "mass culture"

and the public prevention inspector The importance of organizational and legal bases for the organization of activities on the prevention of culture, the study of the experiences of foreign countries in the prevention of violations and the development of mutual cooperation is highlighted.

Key words: Law, crime, offense, prevention, antiquity, mass culture, social development, Uzbek people, thinker, clan, tribe, nation, human rights, moral virtue.

Бугунги дунёнинг мафкуравий манзарасини Ғарб ва Шарқ, техноген цивилизация ва маданиятсизлик, диний бағрикенглик ва диний фанатизм, патриархал маданият ва феминизм, абсолютизм ва рационаллик ташкил этмоқда. Шунингдек, бир томондан, Интернет тармоғи билан бирга миллатлараро можароларнинг кескин авж олаётгани, иккинчи томондан эса Ғарбнинг АҚШ орқали Шарққа “тантанали юриши” ҳамда бутун дунёда ўсиб бораётган мусулмон маданияти ва Хитой экспансияси билан изоҳланмоқда[1]. Инсон ҳаёт фаолиятининг турли соҳаларида ахборот технологияларининг тезлик билан ривожланиши ва ҳамма ерга кириб бориши шунга олиб келдики, ахборот ҳозирги вақтда мутлақ муайян қийматли салмоққа эга бўлиши мумкин, буни ундан фойдаланиб олинмаган фойда ҳам, ахборот ресурслари эгасига ёки фойдаланувчиларига ахборот билан ишлаш учун белгиланган қоидалар бузилган тақдирда етказиладиган зарар миқдори ҳам кўрсатади. Шунинг учун ахборот технологияларини ривожлантиришнинг муҳим муаммоларидан бири ахборотни ҳимоялаш ёки ахборот хавфсизлигини ишончли тарзда таъминлашдир. Бугунги кунда аксарият давлатларнинг мафкураси умуминсоний қадриятлар ва демократик тамойилларга асосланади. Уларда тинчлик ва тараққиёт, инсон ҳуқуқлари ва эркинлиги, ижтимоий, сиёсий, этник ва диний бағрикенглик ғоялари устувор. Дунёнинг мафкуравий манзарасига хос моҳиятни чуқурроқ ва теранроқ англаш инсон онги ҳамда қалби учун олиб борилаётган тинимсиз курашнинг асл мақсадларини тўғри тушуниб етишга, мамлакатимиздаги мавжуд ижтимоий ҳамкорлик, миллий бирлик ва ҳамжиҳатлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликка таҳдид солувчи ғояларнинг олдини олиш зарур[2]. Ҳозирги ахборотлашган даврда глобаллашув жараёни тобора кенгайиб, дунё мафкуравий манзарасининг янгича кўриниши ва ривожланишига ўз таъсирини ўтказиб келмоқда. Бугунги таҳликали ва мураккаб замонда эса турли-туман ғоялар кураши ахборот хуружлари орқали тақдим этилиши натижасида барча жамият ва давлатларнинг фуқаролари, айниқса ёшлар хушёр ва сергак бўлишлари ўта муҳим аҳамият касб этмоқда[3]. XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, дунёнинг ранг-баранглигини ўзида бирлаштирувчи умуминсоний, универсал маданиятни шакллантириш масаласи пайдо бўлди. Бундай вазиятда Ғарб ва Шарқ жуфтлигининг намоён бўлиши, уларнинг ўхшаш ва фарқли

жиҳатлари, ўзаро яқинлашуви ва узоқлашуви, шунингдек, маданий ўзаро таъсир этиш муаммоси барчанинг эътиборини ҳамон тортмоқда[4]. Масалан, Ғарб масаласи бўйича қатор илмий изланишлар олиб борган кўплаб олимлардан, М. Олброу, Я. Питере, А. Тойинби, О. Шпенглер, С. Хантингтон, М. Фезерстоун, Р. Фридман, Энтони Гиденс, Патрик Дж. Бьюкенен кабиларни келтириш мумкин. Бундан ташқари, Ғарб ва Шарқ маданиятлари масаласи М. Вебер томонидан ҳам чуқур ўрганилганлиги диққатга сазовор. Ғарб ва Шарқнинг типологик хусусиятлари эса Р. Генон, А. Камю, Г. Гессе, К.Г. Юнг ва Буркхарт Титус кабилар томонидан тадқиқ этилган. Шу билан бирга, рус олимлари Л. Гумилев, И. Бродский, Н.И. Конрад ва В.Н. Лосский ҳам ушбу масала билан шуғулланган. Улар кўпроқ “Ғарб ва Шарқ”нинг самарали мулоқот феноменини ўрганганлар. Б. Роуланд, Е.В. Завадская, М.А. Мамонова, В.М. Жирмунский, Г. Гачев, С.Г. Ларченко, Т.П. Григорьева, Э.С. Кульпин, Н.С. Николаева, Л.И. Ремпель, Е.Г. Хилтухина кабилар эса Ғарб ва Шарқ муносабатларидаги муаммоларнинг комплекс методларини тадқиқ этганлар. Шарқшунос олимлар эса Шарқ халқларининг тарихи, маданияти, шунингдек, Хитой, Ҳиндистон ва араб-мусулмон олами масалалари билан шуғулланганлар. XIX асрда Яқин Шарқ цивилизациясининг қадимги қолдиқлари кашф этилиб, XX асрда Жанубий Ҳиндистоннинг энг қадимги цивилизацияси ўрганилган. Шу билан бирга, шарқшунос олимлар Г.Масперо, Эд Мейер асарларида қадимги цивилизациялармаданий, диний ва сиёсий тарихининг тавсифига асосий эътибор қаратилганлиги диққатга сазовордир. Шпенглер фикрича, маданиятларнинг алоҳидалиги бошқа ёт маданий феноменларни тушунмасликка олиб келиши муқаррар. М. Бахтин учун эса бир маданиятнинг бошқа маданият орқали кашф этилиши, уларнинг ўзаро мулоқот қилиши, ўзаро бир-бирини билиши ёки сингиб кетишига ҳеч нарса таъсир қилмайди. Биз ҳам М. Бахтин фикрига қўшилган ҳолда, бугунги ахборот ва коммуникация даврида барчанинг глобал медиа макондаги ўрни ва ролини ҳисобга олиб, маданиятларро мулоқот зарурати муҳимлигини таъкидлаймиз. Зеро, айнан маданиятларро мулоқот муайян халқларнинг ҳали кашф қилинмаган жиҳатлари, ўзига хос хусусиятларини аниқлашда муҳим восита сифатида хизмат қилмоқда[5]. Инглиз ёзувчиси Р. Киплингнинг: “Ғарб – бу Ғарб, Шарқ – бу Шарқ. Улар ҳеч қачон бир жойда учрашмайди” деган сўзларига баъзилар қўшилса, бошқа олимлар Шарқ эндиликда европалашиб, Ғарб ҳам шарқий қадриятларга қизиқиш билдираётганини таъкидлайди. “Шарқ маданияти” ва “Ғарб маданияти” шартли тушунчалар ҳисобланади. Мажозий маънода, одатда, Осиё деб тушунилувчи Шарқ, Европа ҳамда Шимолий Америка ҳисобланган Ғарб – ўз йўналишида, бир вақтда, паралелл, лекин ҳар хил тарзда ривожланаётган бир дарахтнинг икки шохи ҳисобланади. Ҳеч бири бир-биридан ўзиб кетмайди. Уларда муайян

Ўхшашликлар бўлишига қарамай, фарқли жиҳатлар ҳам мавжуд. Шарқ маданияти – Хитой, Ҳиндистон, Япония, шунингдек, барқарорлиги, анъанавийлиги ва мустаҳкамлиги билан ажралиб турувчи бошқа Осиё мамлакатларининг маданияти ҳисобланади. Ғарб маданияти эса – динамик ҳаёт тарзи, шиддатли тараққиётни намоён этувчи Европа ва Шимолий Америка давлатларининг маданиятидир. Россиялик олимлардан Д.С. Берестовская ҳам “Маданиятлар мулоқоти: Шарқ ва Ғарб” мақоласида: “Ғарб маданиятининг ўзига хос хусусиятларидан бири – бу ҳиссийликдан рационалликнинг ҳамда ақлнинг юракдан устунлиги билан ажралиб туриши орқали изоҳланади. Ғарб маданияти, шунингдек, ақл маданияти бўлиб, камон ўқи билан атрофдаги барча нарсаларни парчалаб, бўлакларга ажратади, сўнгра бўлинганларни бир бутун ҳолга бирлаштиради. Бундай ғарбона кишининг дунёга нисбатан муносабати “маданият” сўзининг ҳинд-европача талқини бўлган “бузиб ташлаш” ва “бўлакларга ажратиш”дан келиб чиққан”, деб изоҳлайди[6]. Хитойлик тадқиқотчи Менди Ванг (Mendy Wang) эса бу борада шундай фикр билдиради: “Маълумки, Ғарб ва Шарқ маданиятлари ўртасидаги фарқлар жуда кўп. Сабаби, Ғарб ва Шарқ жамияти нафақат турли дунёқараш, балки бир-биридан тубдан фарқ қилувчи йўллар асосида ҳам таълим оладилар. Ҳар бир маданиятнинг ўзига хос хусусиятлари ўша халқларнинг хулқ-атвори, ҳаёт ва муҳаббатга бўлган муносабати орқали намоён бўлади. Ғарб мамлакатлари маданиятининг шарқ мамлакатларига таъсири биринчидан, Шарқ ва Ғарб жамияти ҳаётга нисбатан турли муносабат билдиради. Шарқ кишилари табиий равишда бажаришлари лозим бўлган ишларни амалга оширадиган ва босқичма-босқич иш фаолиятини олиб борадиган вақтда яшайдилар. Шунингдек, улар ўз жадвалларини ўзгартиришни ҳамда уларнинг тартибини бузилишини хуш кўрмайдилар. Уларга қарама-қарши равишда ғарбликларбўшлиқда яшайдилар. Улар кўпроқ ўз орзулари ва нима қилишни исташларини рўёбга чиқаришни истайдилар. Баъзан улар шарқ кишилари каби прагматик ҳам эмас, лекин шу билан бирга, ўз ҳаётида буюк мақсадларга ҳам эришадилар. Иккинчидан, Ғарб ва Шарқ кишилари ўз шахсиятида бутунлай катта фарқларга эга. Шарқ кишилари одатда пассив. Улар исёнкорликдан кўра кўпроқ итоаткор бўлишга ҳаракат қиладилар. Улар етакчи бўлиш қийин деб ўйлаб, катта мажбуриятларни ўз бўйниларига олишни ёмон кўрадилар. Ғарбликлар эса бирор иш қилишдан аввал чуқур ўйлайдилар. Улар жуда меҳнаткаш ва ўта ўзига ишонувчан, етакчи бўлишни жуда хуш кўрадилар. Шунини таъкидлаш жоизки, ҳозирги глобал жараёнлар таъсирида Ғарбнинг Шарқ анъаналари ва кадриятларига қизиқиши янада ортаётгани ҳам кузатилмоқда. Россиялик тадқиқотчи Н.Гутарева эса бу масалада қуйидагиларни келтиради: “Ғарб ва Шарқ маданиятларининг қиёсий таҳлили шунини кўрсатдики, ушбу маданиятлар турли цивилизацияларга тааллуқли бўлиб, кўп асрлик тарихга

эга[7]. Турли тарих, яшаш тарзи, ишлаб-чиқариш ҳамда динлардаги тафовутлар янги дунёқараш, менталитет ва маданиятнинг шаклланишига олиб келди. Тадқиқотчи ўз фикрини давом эттириб, Ғарб ва Шарқ маданиятларининг қиёсий таҳлилини шундай изоҳлайди:

1. Шарқ маданиятига кўпроқ мустаҳкам тарихий тараққиёт хос бўлса, Ғарб эса шахдам қадамлар билан илдамламоқда.

2. Ғарб маданияти динамик ҳаёт тарзи ва қадриятларнинг янги тизими билан характерланади.

3. Шарқ маданиятида турли динлар муроса қилса, Ғарб маданиятида христианлик устуворлик қилади.

4. Шарқ маданияти қадимги анъана ва удумларга асосланади. Ғарб маданияти кўпроқ қадриятларнинг бузилиши билан характерланади.

5. Ғарбга дунёни илмий, технологик, рационал, Шарқ учун иррационал билиш хосдир.

6. Ғарб кишиси табиатга айро бўлса, Шарқ кишиси табиат билан уйғундир. Яна бошқа рус тадқиқотчилари И.Д. Июдина ва О.В. Попкова “Маданиятларнинг ўзаро таъсири. Ғарб ва Шарқ” номли мақоласида Шарқ маданиятининг ривожланиш тарихини уч йўналишга ажратади:

1) Мақтовга сазовор – бошқарувда ақл-идрок намунаси сифатида танилган, шунингдек, яхшилик, маънавият ва маърифат ўлкаси бўлган Шарқ, хусусан, Хитой ҳисобланган.

2) Танқидий – Қадимги Миср, Қадимги Форс ва бошқа баъзи тажовузкор мамлакатларнинг тажовузкорлик, куллик ва ваҳшийлик руҳи.

3) Ислом – Ғарб устидан араб-мусулмон цивилизацияси ахлоқий меъёрларининг юксаклиги, шунингдек, аниқ фанлар бўлган алгебра, тригонометрия, сатрономия, география, химия, психология, тиббиёт ва бошқаларнинг тараққиёти билан изоҳланади.

Тадқиқотчилар бугунги умумэътироф этилган барча маданиятлар ва конфессияларни ҳурмат қилишга асосланган “маданий кўп фикрлилик” ғоялари билан йўғрилган цивилизациявий ёндашув мавжудлигини ҳам алоҳида таъкидлайди. Чиндан, хитой тадқиқотчисининг Ғарб ва Шарқ кишилари ҳақидаги фикрларига қисман қўшилиб, ҳозирги глобаллашган ахборот даврида Шарқ кишилари тафаккури, ҳаёт тарзи, қарашлари анча тараққий этганини алоҳида қайд этиш лозим. Глобаллашув жараёнлари натижасида Шарқ мамлакатлари жамиятининг барча соҳаларида туб ўзгаришлар содир бўлди. Бу, ўз навбатида, Шарқ кишилари дунёқарашига ҳам бевосита ўз таъсирини ўтказди. Мавжуд адабиётлар таҳлилидан кўринадики, Буюк Ипак йўлида Шарқдан ўзлаштирилган илғор анъаналар ва қадриятлар Ғарбга қандай наф келтирганлигини умумлаштириб кўрсатишга мойиллик сезилмайди. Лекин

Ғарбдаги ўз даврининг етук алломалари “Шарқ ва Ғарб сингиша олмайди, барча илмлар Ғарбда пайдо бўлган, шарқликлар расман илмий тафаккур қилишга қодир эмаслар” руҳидаги “европамарказчилик” ақидаси зарарли оқибатлар келтириб чиқаришини пайқашди ва тарихга холисона муносабатда бўлишди. Шарқнинг, хусусан, “Ипак йўли” минтақаларининг ўрни, интеграцияси хусусида илмий асосланган фикрларни билдиришди. Эринбург (Шотландия) университетининг профессори Уолт Монтгомэри Уоот ҳам одилона фикр юритиб, “Шарқ, Ғарбий Европа билан нафақат ўзининг моддий маданияти ва техникавий кашфиётларда эришган ютуқларини баҳам кўрди, у нафақат Европада илм-фан ва фалсафа тараққиётига рағбат берди, балки Европанинг ўзиниўзи ҳақида янги тафаккур яратишига олиб келди, дейди[8]. Профессор Уолт Монтгомэри Уоотнинг фикрларини қўллаган ҳолда айтиш мумкинки, Шарқ маданияти ўзининг бетакрорлиги, нафислиги ва жозибадорлиги билан бирга, ҳозирги глобаллашув жараёнлари таъсирида янги кўриниш ва ракурсда намоён бўлмоқда. Мамлакатимизда ўсиб келаётган ёш авлоднинг ҳар томонлама баркамол вояга етиши, уларнинг улуғ аجدодларимизга муносиб ворислар бўлиши учун барча имкониятлар ташкил этиб келинмоқда. Юртимизнинг турли ҳудудларида барпо этилаётган муҳташам таълим муассасалари, спорт иншоотлари ва бошқа имкониятларнинг барчаси ёшларимизнинг жисмонан соғлом, маънавий юксак бўлиб камол топишига қаратилган. Бунга жавобан ёшларимиз эришаётган ютуқлар ҳам оз эмас. Шу ўринда таъкидлаш керакки, бугунги кунда глобаллашув шароитида маънавий таҳдидлар кучайиб бораётганига ҳам эътибор қаратиш лозим. Улар биринчи навбатда ёшларни ўз домига тортишга қаратилган. Ҳозирги глобаллашув шароитида дунёда кучайиб бораётган турли маънавий таҳдидларнинг олдини олиш, “оммавий маданият”нинг зарарли таъсиридан ёшларни ҳимоя қилиш масалалари тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Ёш авлод ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, ёшлар онгини ёт ғоялар таъсиридан асраш, ахборот хуружларига қарши мафкуравий иммунитетни шакллантириш, жинойтчилик, ҳуқуқбузарлик, гиёҳвандлик, диний экстремизм ва терроризм иллатларининг олдини олишга кўмаклашиш ҳамда ёшларда ватанпарварлик туйғусини юксалтириш лозим. Ахборот глобаллашуви туфайли турли мафкуравий таъсирлар, айниқса, ёшлар тафаккурини эгаллашга қаратилган ғаразли хуружлар тобора кучайган бугунги даврда бундай хатарларга қарши доимо сергак, огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшаш ҳар биримизнинг бурчимиздир. Юртимизда ёш авлоднинг маънавий-

ахлоқий тарбиясини тўғри шакллантириш, уларни турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш, онгу тафаккурини юксалтириш маънавий-маърифий соҳаларда амалга оширилаётган ислохотларнинг энг асосий йўналишларидан биридир. Глобаллашувнинг ёшлар тарбиясига ўтказаетган салбий таъсири қуйидагиларда

намоён бўлмоқда: Биринчидан, информацион воситаларнинг юксак ривожланиши натижасида интернет, уяли телефон, телекоммуникациялар ва турли ахборот нашрларининг кириб келиши. Бу воситалар орқали таклиф этилаётган “қадриятлар” кўп ҳолларда ёшларимизни ўзимизнинг миллий қадриятларимиздан узоқлаштириб қўймоқда, ўз тарихий илдизларидан узоқлашувига олиб келмоқда. Иккинчидан, “оммавий маданият” турли хил кўринишларининг ёшлар орасида тобора кенг тарқалиши. Булар асосан кийинишда, қизиқишларда, бўш вақтни ўтказишда, дидларнинг саёзлашувида, миллий қадриятларга муносабатда намоён бўлмоқда[9]. Ёт маданият қадриятларини ўзида ифода этаётган “оммавий маданият” ёшларимизда индивидуализм, эгоцентризм, андишасизлик, беҳаёлик ва зўравонлик, миллий қадриятларга ва ижтимоий манфаатларга беписандлик билан муносабатда бўлиш каби иллатларни келтириб чиқармоқда. Учинчидан, ёшлар орасида тақлидчилик, ғарбона иллатларга кўр-кўрона эргашиш каби ҳолатлар ҳам кузатилмоқда. Бунда, хорижда кенг тарқалган ахлоқий ва маънавий юриш-туриш андозаларининг кинофильмлар, мода ва турли хил рекламалар орқали ёшларимизнинг онгини чулғаб олаётганлигини сезиш қийин эмас. Оқибатда, ёшлар ўртасида китоб ўқишдан кўра компьютер ўйинлари олдида вақтини ўтказиш, мазмунан саёз бўлган турли хил жанрдаги фильмларни томоша қилиш одат тусига кириб бормоқда. Шу ўринда айтиб ўтиш керакки, Мамлакатимизда “Ватан келажаги ёшлар қўлида” лойиҳаси асосида “Интернет маданияти ва ахборот хавфсизлиги –муҳим вазифамиздир” ҳамда “Биз вайронкор ғояларга қаршимиз” “Жаҳолатга қарши маърифат” каби мавзуларида тадбирлар кўп жойларда ўтказилиб келинмоқда. Шу ишларни фаол аъзоси сифатида айтишим мумкинки, бу каби тадбирлар юртимиз аҳолиси, хусусан, ёшлар ва аёллар онгини заҳарлашга уринаётган кучларга алданмаслик учун ғоявий иммунитетни ошириш ва огоҳ бўлишга хизмат қилиши шубҳасиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Шелковая Н.В. Культуры Запада и Востока// http://shelkovaya.ucoz.ru/publ/obshij_spisok_publicacij/soderzhanie_statej/kultury_zapada_i_vostoka/3-1-0-39
2. Берестовская Д.С. Диалог культур: Восток и Запад / Д.С.Берестовская // Мыслители XX века о культуре. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2010. – С.126–139.
3. Булдакова Е.И. «Буферно-синергические зоны» в пространстве межкультурной коммуникации: Автореф. дисс..... канд. филос. наук / Е. И. Булдакова. – Ростов н / Д, 2008. – 23 с.
4. Быстрова, А. Н. Мировая культура. (Основы мирового общества): уч.пособие.– Новосибирск, 2002. – 124 с.

5. Гутарева Н.Ю. Межкультурная коммуникация и способы ее развития. Сборник материалов международной научно-практической конференции «Современные научные исследования представителей филологических наук и их влияние на развитие языка и литературы». – Львов, 2013. – С. 49–51.
6. Культурология: Учебник / Под ред. Ю.Н.Солониной., М.С.Когана. – М.: Высшее образование, 2007. – 172 с.
7. Шарқ ва Ғарб – ТТА Urganch filiali. 19.06.2016 URL: http://www.urgfiltma.uz/manaviy/milliy_goya.html
8. Леонтьева Е.И. Взаимопроникновение культур Запада и Востока в контексте формирования универсальной культуры // Серия “Symposium”, Конференция «Путь Востока», Межкультурная коммуникация., Выпуск 30 / Материалы VI Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. СанктПетербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. С.182–183.
9. Ўзбекистонда маънавият соҳасидаги ислохотлар: ривожланиш босқичлари, эришилган натижалар ва истикболи. Қўлланма. – Т.: Akademiya, 2010. – Б. 98–99.